

6. HUDBA V KLASICISMU

Klasicismus je odrazem obecných ideálů humanismu a osvícenství. Je výrazem rozporného myšlenkového světa doby, ve které názory a vkus feudální třídy se prolínají a střetávají s názory a vkusem o moc usilujícího měšťanstva.

Umění

Nejvýznačnějším rysem klasicistního umění je směřování k vyjádření dokonalé krásy, jejímž mimetickým odrazem je dílo, v němž je dosaženo rovnováhy citu a rozumu. Umění se zbavuje složitých symbolů tajemných představ věčnosti a obrací se spíše k vyjádření jasných představ ideálů pozemského života.

Hudba

V hudbě je klasicismus celoevropskou záležitostí, nejbliže k jeho pojetí měly národy, které dávaly přednost zpěvné melodii před barokním patosem (zárodky klasicistního slohu se objevují proto nejprve např. u Italů, ale i u Čechů).

Hudba vystupuje s ideálem jednoduchosti, srozumitelnosti. Na rozdíl od barokní monumentality nastupuje princip uměřenosti, symetrie, úspornosti, jehož nej přirozenějším projevem je srozumitelná zpěvná melodie. Barokní jednoznačnost ustupuje před individualizovanými a stále mnohotvárnějšími způsoby vyjadřování. Závěrečná fáze klasicismu (zejm. v díle Beethovenově) vystupuje s požadavky umělecké originality se zřetelnou snahou vymezit hudební obsah průkaznými odkazy k mimohudební skutečnosti (např. Beethoven VI. i IX. symfonie aj.).

Melodika - oproti dlouhé nepřetržité melodice barokní zřetelné členění, symetričnost, pravidelná stavba melodie, kdy se k sobě přiřazují dvou- taktí spojovaná ve čtyřtaktí atd. Melodie je určována harmonickou kostrou, převaha durové tonality je zřetelná. Převládá periodičnost formování (předvěti - "otázka", "předpoklad"; závěti - "odpověď", "následek").

W.A. Mozart: Sonáta A dur

Andante gracioso

Rytmika - oproti baroku členitější, je zpravidla založena na pravidelném sudém nebo lichém dělení, hudební průběh je sdružován do logických celků jednotlivými metrickými impulzy.

Harmonie - vyhraněný princip tónicko-dominantní, kdy tónika představuje výchozí klidovou rovinu, dominantna rovinu, která se vzdaluje a vytváří napětí se silnou tendencí zpětného rozvodu do tóniky.

Dynamika - ruší se terasovitost dynamiky, objevují se mezistupně *p - f* a jejich plynulé přechody *cres. - decresc.* (mannheimská škola).

Typické způsoby formování: v klasicismu se téma (výrazná uzavřená hudební myšlenka) stává základem, na němž je založen celý charakter věty. Barokní téma vystupuje v úloze "tého" a prochází skladbou většinou beze změn. Naproti tomu klasičtější musí být schopno tzv. tématické práce (musí být vhodné k obměňování).

Na principu kontrastu mezi tématy je založena sonátová forma. Je třídílná: první díl se nazývá expozice, druhý provedení a třetí reprise. Expozice je založena na třech (v začátcích klasicismu dvou) kontrastních tématech. První, hlavní téma, nastupuje vždy v hlavní tónině, je zpravidla pevné, energické s výrazným rytmickým členěním. Druhé, vedlejší téma, je zpravidla postaveno na dominantě, bývá klidnější, zpěvné, založené lyricky. Vytváří kontrast k hlavnímu tématu.

- S y m f o n i e** - skladba v cyklické sonátové formě, která je určena pro orchestr.
- S o n á t a** - skladba určená pro jeden nástroj (housle, violoncello atd.) s doprovodem klavíru, přičemž úloha klavíru je rovnocenná s hlavním nástrojem.
(Liší se formovým uspořádáním od sonáty barokní).
- K o n c e r t** - v klasicismu má formu třídílnou, sólový nástroj nejčastěji housle, klavír, violoncello (dřevěné dechové nástroje). Krajní části rychlé, druhá část zpěvná.

Skladatelé

Joseph H a y d n (1732 - 1809).

Těžiště jeho tvorby v hudbě instrumentální.

V Haydnových symfoniích a kvartetech se dovršil vývoj klasické sonátové formy.

Dílo: symfonie (asi 104), nejznámější Lukavická č. 1 D dur, Na rozloučnou č. 45 fis moll, G dur č. 94 "S úderem kotelů" (viz př.č. 43., str. 44.), D dur č. 101 "Hodiny", aj.

oratoria: Stvoření, Čtvero ročních dob, aj.

komorní hudba: smyčcová kvarteta, např. "Skřivánčí" D dur, "Císařský" G dur, 6 kvartet tzv. "Ruských", aj.

koncerty: Koncert D dur pro violoncello a orchestr aj.

Wolfgang Amadeus M o z a r t (1756-1791). Představuje vrchol klasicistního slohu, v jeho díle se spojuje melodická zpěvnost s harmonickou průzračností. Zvuková vyváženost, uměřenost, vytváří ideální typ klasického vyjádření rovnováhy obsahu a formy.

Dílo - symfonie: např. D dur č. 35 "Haffnerova", D dur č. 38 "Pražská", vrcholem jsou g moll, Es dur a C dur "Jupiter",

koncerty: např. klavírní d moll, Es dur, houslové G dur, D dur, A dur, aj.;

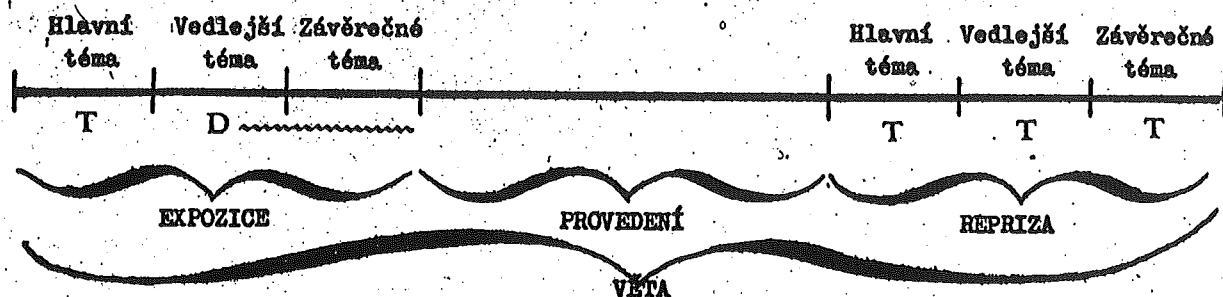
komorní hudba: smyčcová kvarteta C dur "Disonantní", B dur "Lovecký", "Haffnerova serenáda", Malá noční hudba (pro komorní orchestr (viz př.č. 28., str. 40.)

opery: Ůnos ze Serailu, Figarova svatba, Così fan tutte, Kouzelná flétna, Titus, Idomeneo, Don Giovanni (viz př.č. 30., str. 41.)

Ludwig van B e e t h o v e n (1770-1827). Jeden z nejvýznamnějších skladatelů všech dob. Po formální stránce navazuje v symfoniích na vrcholná díla Haydnova a Mozartova, dává jim však větší rozpětí a výrazovou monumentalitu. Jeho pojetí poslání a funkce hudby staví hudbu jako sdělení do služeb nejvyšším lidským ideálům.

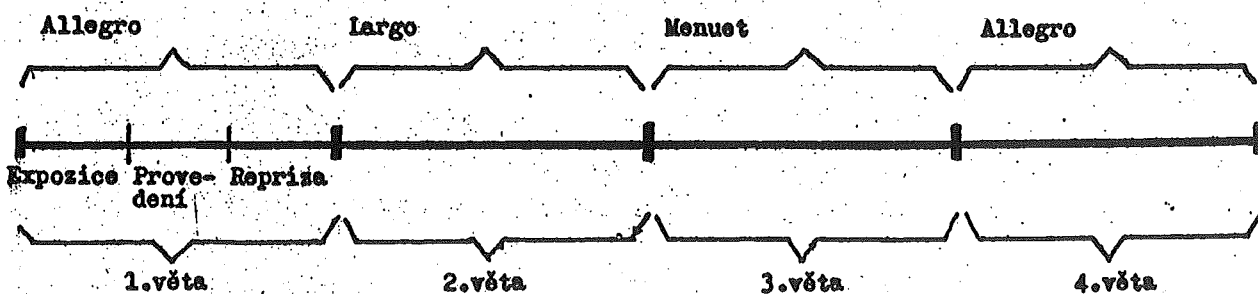
Závěrečné téma je obvykle založeno figuračně a nemá závažný hudební obsah, vytváří část, která významově zaokrouhluje expozici jako celek. V provedení se zpracovává hudební materiál expozice, je to nejčastěji materiál hlavního a vedlejšího tématu. Ve vrcholném klasicismu (hlavně u Beethovena) má provedení silně dramatický vývoj a bývá vyvrcholením celé sonátové věty. Repriza obvykle opakuje expozici, všechna témata jsou však soustředěna do hlavní tóniny, významově sceluje a uzavírá celek sonátové věty. Významnější rozdíly mezi expozicí a reprizou se objevují u pozdního Mozarta a Beethovena. Zejména Beethoven ve snaze po dynamickém vývoji a dramatickém spádu věty pozměňuje často reprizu.

Př. schéma sonátové věty:

Cyklická sonátová forma - na rozdíl od sonátové formy je to c y k l i c k é uspořádání několika samostatných vět do jednoho myšlenkově soudržného celku. První věta bývá zpravidla rychlá (Allegro) a je uspořádána v sonátové formě (viz schéma nahoře.), druhá věta zpěvná, pomalá (Largo), třetí věta obvykle taneční (Menuet - u Beethovena většinou dramatické Scherzo), čtvrtá věta rychlá (Vivace), uspořádána podobně jako věta první v sonátové formě, může mít i formu ronda. ¹⁾

Př. schéma cyklické sonátové formy:

1) Princip formování ronda spočívá na trojím návratu stejného refrénu s odlišnými mezivěťmi podle schématu A B A C A . . .

Dílo: symfonie: zejména č. 3 Es dur "Eroica", č. 6 F dur "Pastorální" (viz př.č. 45., str. 44.), č. 5 c moll "Osudová" (viz př.č. 53., str. 48.), č. 9 d moll (s vokálním závěrem ve čtvrté větě na slovo Schillerovy "Ódy na radost");
sonáty: pro klavír např. c moll "Patetická", cis moll "Měsíční svit", C dur "Valdštýnská", f moll "Appassionata"; pro housle a klavír např. F dur "Jarní", A dur "Kreutzerova";
koncertní přede hry: Egmont, Coriolanus aj.
smyčcová kvarteta: např. F dur, e moll, C dur "Razumovská";
koncerty: klavírní, zejm. č. 5 Es dur, houslový D dur (viz př.č. 18., str. 36.);
slavnostní mše: Missa solemnis
opera: Fidelio.

Český hudební klasicismus

Český hudební klasicismus je jedno z období, kdy česká hudba zasahuje do vývoje světové hudební kultury a podí-

lí se na vzniku nového slohu - klasicismu. Hudebnost Čechů, jejich smysl pro zpěvnost, byla známá v celé Evropě. Rozhodující podíl na úrovni hudebnosti měli především čeští kantoři. Z této tradice vyrůstá tzv. česká hudební emigrace, která zejména na začátku 18. století, kdy v Čechách vrcholí sociální, politický, hospodářský a národnostní útlak, odchází z Čech do zahraničí:

- 1) západní směr: Německo, Francie, Anglie
- 2) severní směr: Severní Německo (Drážďany, Berlín)
- 3) jižní směr: Itálie, Jugoslávie
- 4) východní směr: Polsko, Rusko
- 5) Vídeň (sem odcházeli čeští hudebníci převážně z důvodů existenčních - Vídeň tehdy byla hlavním městem monarchie).

1) Západní směr.

Nejvýznamnější centrum v Mannheimu. Skupina skladatelů převážně českého původu, tzv. mannheimská škola, měla rozhodující vliv na vytvoření hudebně-výrazových a skladebně-technických základů hudebního klasicismu. Rysy:

- a) nový instrumentální styl - ustálilo se obsazení klasického orchestru s vedoucí úlohou skupiny smyčců (poprvé v orchestru se objevují klarinety);
- b) sonátová forma - přispěním této školy vykrytalizoval tvar sonátové formy, vytváří se zde také čtyřdílná cyklická forma ve třetí větě s Menuetem (Stamic);

- c) skladatelská technika - nové rysy tématické práce, důsledná periodizace, poprvé se začínají užívat dynamické mezistupně hladin $p - f$, obliba sekundových průtahů (tzv. mannheimské vzdechy):

"mannheimské vzdechy":

vzdech: místo:

dynamické kontrasty

f *p* *f* *p*

Skladatelé: J.V. Stamic (1717-1757), F.X. Richter (1709-1789).
Francie - J.L. Dusik (1760-1812), klavírní skladby v některých rysech anticipují Chopina; A. Rejcha (1770-1836) - významný pedagog, skladatel oper, komorní hudby.

2) Severní směr.

F. Benda (1709-1786), houslové sonáty, koncerty, symfonie;
J.A. Benda (1722-1795), scénické melodramy: Adriana na Naxu, Médea, Pygmalion.

3) Jižní směr.

J. Mysliveček (1737-1781), předchůdce a vzor Mozartův, opery, koncerty, symfonie.

4) Východní směr.

J. Mareš (1719-1794); J. Práč (? - 1798).

5) Vídeň.

J.K. Vaňhal (1739-1813); L. Koželuh (1747-1818); P. Vranický (1761-1820); F.V. Kramář - Krommer (1759-1831).

7. HUDBA V ROMANTISMU

Romantismus představuje odraz myšlenek buržoazní třídy, která na přelomu 18. a 19. století přinesla nový odlišný poměr k životu a nastolila nový vkus. Myšlenky a ideály Velké francouzské revoluce se zde střetávají s obnovenou absolutní státní mocí a to orientuje celé romantické umění jako odraz rozporu mezi ideálem a skutečností.

Umění

Podstatným rysem celého umění 19. stol. je "touha po něčem neuskutečnitelném" a vystupňovaný subjektivismus. Oproti předchozí klasicistní uměřenosti a vyváženosti romantismus se soustřeďuje do "velkých gest", krajních poloh uměleckého vyjadřování, zobrazování výjimečných stavů citového života. Inspiračním zdrojem jsou zde především vypjaté citové vztahy k člověku: ženě, která představuje zpravidla bytost nedostupnou, nedosažitelnou, k lidem stejného přesvědčení, k přírodě (s tím související zájem o prostého venkovského člověka).

Hudba

Romantická estetika stavěla mezi uměními nejvýše hudbu. Pro svou významovou mnohoznačnost a neurčitost se stala v romantismu nejvyšším uměním, neboť dokázala zastupovat myšlenky a citové stavy, které slova svou významovou určitostí dokáží jen ztěžít zachytit.

Hudba je v romantismu charakteristická preferencí subjektivnosti, položením důrazu na uvolněnou fantazii (i za cenu uvolnění klasicismem vybudovaných hudebních principů a zákonitostí), krajní polohy lyričnosti, ale i patosu a velkoleposti (které charakterizovaly barokní hudební vyjadřování).

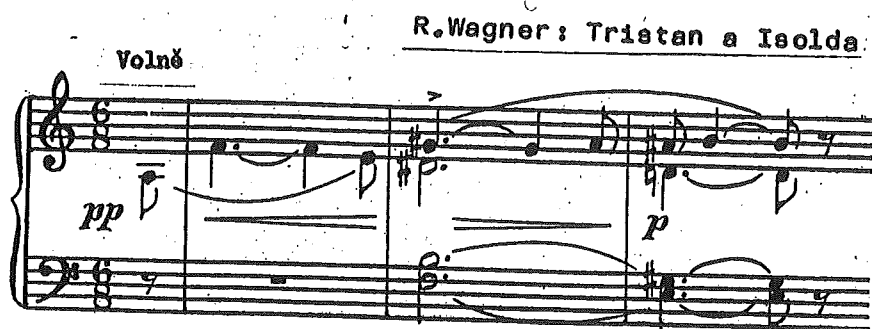
Hudební jazyk hledá stále nové prostředky, kterými by bylo možno zvýšit výraznost protikladů na ose napětí - uvolnění, vzrušení - klid, otevřenost - uzavřenost. Současně hledá nové možnosti, jak významově určitěji vymezit hudební sdělení (vymezit okruh představ posluchače) prostřednictvím návrátů programu. Tato tendence se dostává do rozporu se zákonitostmi hudební výstavby, která bude vývoj na principech návratů, zatím co vývojová linie mimohudebního programu je naopak zpravidla charakterizována nenávratností.

Melodika: durový a mollový charakter melodiky (dokonce převaha moll), snaha o otevřenost melodických částí;

Rýtmika: je detailněji propracována, pestřejší než klasická;

Harmonie: tónicko-dominantní princip je narušován snahou o vyšší napětí. Je obohacována zejména směrnná tendence dominantní sféry (přidá-

váním "cizích" alterovaných tónů, které nepatří do akordu), oddalováním cílové tóniky. Narušuje se tak pro klasicismus typické jednoznačné definování tóniny.

Jednotlivým nástrojům je často přidělován vybraný okruh nálad (lesní roh = klid, tajemnost lesa, hrozivá předzvěst, trubka = slavnostnost, violoncello = smutek).

Typické způsoby formování:

p í s e ň - skladba komponovaná nejčastěji na texty strofických básní. Pokud to text dovoluje, zpívají se všechny sloky básně na jeden nápěv - vzniká píseň strofická. Je-li vytvořena pro každou sloku nová melodie, vzniká píseň prokomponovaná. Přestože tato forma existovala již dříve, teprve až v romantismu v rámci snah o vyjádření mimohudebního programu (slovo je zde mimohudební významová složka) se dostává do popředí;

o p e r a - romantická opera objevuje nový okruh námětů vyjadřující národní ideje (Smetana, Wagner);

s y m f o n i c k á

b á s e ň - skladba pro orchestr, která vzniká v druhé vývojové etapě romantismu (pol. 19. stol.). Myšlenková soudržnost je v symfonické básni převážně určována mimohudebním programem, který často stojí v protikladu k výstavbě hudební formy. Často se zde zobrazuje konkrétní děj (Smetana - Šárka), objevuje se zvukomalba (napodobení zvuků známých jevů např. z přírody - hřmot bouře, šum lesa atd.), citace (zpravidla téma z jiných známých děl nebo obecně známých nápěvů - husitský chorál ve Smetanově Táboru a Blaníku).

Skladatelé

Franz S c h u b e r t (1797-1828).

Prvým představitelem nového slohu, jehož hlavní význam je v oboru písňové tvorby.

Jako jeden z prvních skladatelů dokázal nalézt k zvoleným textům pří-
léhavý hudební obsah, který tlumočí vnitřní smysl básně.

Dílo: písně - zejm. cykly Krásná mlynářka, Zimní cesta;

symfonie: zejm. č. 5 B dur, č. 7 C dur, č. 8 h moll "Nedokončená";

smyčcová kvarteta: zejm. d moll "Smrt a dívka";

klavírní kvintet A dur "Pstruh", aj.

Carl Maria von W e b e r (1786-1826),

zakladatel německé romantické opery. Vytvořil nový typ melodiky, nový
barevný zvukový kolorit (např. spojení představ zvuků lesního rohu
s prostředím lesa), který spojuje s formou německé lidové písně.

Dílo: opery: Čarostřelec, Eurianta, Oberon;

známá instrumentální skladba "Vyzvání k tanci".

Felix M e n d e l s s o h n - B a r t h o l d y (1809-1847),

Ve svém díle spojuje mistrovskou kompoziční techniku s romantickou nála-
dovostí. Technická dokonalost vedla však jeho skladatelský vývoj spíše do-
jistě šíře, než do hloubky. Tvůrce koncertní programní přede hry.

Dílo: hudba k činohrám: zejm. Sen noci svatojánské;

symfonie: a moll "Skotská", A dur "Italská", aj.;

koncerty: houslový e moll, klavírní g moll;

oratoria: např. Eliáš;

klavírní skladby: Písně beze slov, aj.

Robert S c h u m a n n (1810-1856). Ve svém díle se pokusil spojit
velkou klasickou formu s novým myšlenkovým obsahem. Jeho skladatelský
význam spočívá především v písňové a klavírní tvorbě. Významná činnost
kritická, kde zasáhl do boje za novou hudbu (propagoval díla Berlioze,
Brahmse, Liszta a zejm. Chopina).

Dílo: písňové cykly: např. Láska a život ženy;

klavírní skladby: Karneval, Lesní scény, Dětské scény, Symf. etudy;

symfonie: B dur "Jarní", Es dur "Rýnská", aj.;

koncerty: klavírní a moll, violoncellový a moll.

Fryderyk C h o p i n (1810-1849) - nejtypičtější představitel roman-
tické hudby. Jeho tvorba je zaměřena výhradně pro klavír, čerpá ze slo-
vanského (polského) základu. Je jedním ze zakladatelů moderního hudební-
ho jazyka, především jeho harmonické stránky. Chopinova hudba má mnohdy

charakter improvizace, která je inspirována okamžitým prožitkem. V jeho díle je výrazně zastoupena idealizace polských tanců polonéz, mazurek.

Dílo: Nocturna, Preludia, Etudy (známá etuda c moll "Revoluční"),

Mazurky, Polonézy, Scherzo b moll, Valčíky aj.:

klavírní koncerty: č. 1 e moll, č. 2 f moll.

Hector B e r l i o z (1803-1869). Stal se zakladatelem "programní hudby". Myšlenkovou soudržnost svých programních skladeb se snaží zachovat zavedením tzv. idée fixe (stálá myšlenka), která významově sceluje celek skladby a promítána na různé pozadí vytváří nositele programního děje.

H. Berlioz: Fantastická symfonie

Allegro agitato

2. věta Ples

Allegro non troppo

3. věta Výjev na venkově

Adagio

4. věta Cesta na popraviště

Allogretto non troppo

Dílo: symfonické skladby: Fantastická symfonie "Epizoda ze života umělčova", Harold v Itálii, Romeo a Julie;
oratorní díla: Faustovo prokletí, Te Deum, Requiem;
opery: Benvenuto Celinni, Trojané.

Franz L i s z t (1811-1886) - tvůrce symfonické básně. Přijal zásady mimohudebního programu, hudbě však nepřipisuje pouze popisnou úlohu, ale snaží se, aby se rozvíjela svým vlastním způsobem.

Dílo: symfonické skladby: symfonické básně Co slyšíme na horách, Tasso, Les Préludes, Mazeppa, Ideály;
klavírní skladby: Etudy podle Paganniniho, Sonáta h moll;
klavírní koncert: Es dur, A dur;
oratorium: Svátá Alžběta.

Richard W a g n e r (1813-1883) - reformátor opery. Jeho myšlenka opery jako souborného uměleckého díla (Gesamtkunstwerk), kde všechny složky budou v rovnováze, týká se hlavně základního problému: vztahu hudby a slova. Tento vztah v opeře nebyl nikdy v podstatě vyřešen (hudba vždy vystupuje jako protiklad slova, brzda dramatické akce). Wagner odstraněním recitativu a árií, zaváděním jednotného deklamačního stylu (Sprechgesang) se snaží o kompromis. Současně zavádí tzv. příznačné motivy (leitmotiv), které mají ve vědomí diváka se spojit s představou konkrétní osoby, věci, vlastnosti. Hudba má psychologicky prohloubit dramatickou akci dějové osnovy.

Dílo: opery: Rienzi, Mistři pěvci norimberští, Lohengrin, Bludný Holanďan, Tannhäuser, Tristan a Isolda, tetralogie Prsten Nibelungův (Zlato Rýna, Valkýra, Siegfried, Soumrak bohů).

Národní školy

Základní vývoj romantické linie hudby byl zřetelně obohacován vznikem národních škol, ve kterých převládá klasicko-romantická syntéza ve spojení s typickými prvky národního folklóru. Evropská hudba se tak začíná rozdělovat novými přístupy skladatelských osobností, vznikají vyhraněné národní kultury, které zasahují do vývoje všech druhů a žánrů romantické hudby.

Italská opera: Gioachimo R o s s i n i (1792-1868), skladatel především komických oper. Nejznámější opera Lazebník sevillský.
Gaetano D o n i z e t t i (1797-1848), např. opery Nápoj lásky, Don Pasquale.

Giuseppe Verdi (1813-1901), v jeho operách zřetelně dominuje italská melodika. Melodická linie, která je převážně jediným nositelem významu. Opery Nabucco, Rigoletto, Traviata, Maškarní ples, Aida, Othello, Falstaff. Giacomo Puccini (1858-1924), opery Bohema, Tosca, Madame Butterfly.

Ruská hudba

V 19. stol. dochází v Rusku k rozvoji umění, které je více než v ostatních zemích Evropy spjato s kritikou stávajících společenských podmínek, které byly pro tehdejší široké vrstvy prostých lidí, ale i inteligence, neudržitelné. To je doba, kdy vznikají díla Turgeněvova, Dostojevského, Puškinova, Lermontovova, Gogolova, Ostrovského aj. Spolu s ostatními druhy umění se k evropskému romantismu připojuje i hudba, která měla do té doby jen slabý vztah k evropskému hudebnímu vývoji.

Za zakladatele ruské hudby je považován Michal Ivanovič Glinka (1804-1857). V jeho díle se poprvé objevuje ruský folklór promítnutý v širších souvislostech vyjadřovacích prostředků soudobého hudebního romantismu. (Opery: Ivan Susanin, Ruslan a Ludmila; orchestrální díla: Kamarinskaja, Letní noc v Madridě aj.).

Největším přínosem pro evropskou hudbu však znamená dílo skladatelů sdružených v tzv. "Mocné hrstce".¹⁾ Tato skupina se stala základem vývojové etapy ruské národní hudby. Vytvořila hudbu, která spojuje ruskou tradici s vyspělými současnými formami a výboji hudby romantické. Usilovala o realismus, programovost hudby, její srozumitelnost, svůj vzor nalezla především v díle Glinkově ("ruslanisté"), z cizích přijímala některé podněty Schumanova, Berliozovy, Lisztovy.

Alexandr Porfirevič Borodin (1834-1887).

Dílo: Symfonie č. 2 "Bohatýrská",

opera: Kníže Igor (z ní Polovecké tance) aj.

Nikolaj Andrejevič Rimskij-Korsakov (1844-1908).

V jeho díle se spojuje realismus s fantazijními prvky, náměty ruských bylin a pohádek s náměty orientálními. V jeho hudbě je podstatná zvukově barevná stránka, která spojuje poslední výboje vyjadřovacích způsobů pozdního romantismu se starobylým zabarvením starých tónin a lidových modů.

1) Do skupiny patřili skladatelé: Balakirev, Borodin, Musorgskij, Rimskij-Korsakov, Kjuj.

Dílo: opery: Májová noc, Sněguročka, Sadko, Carská nevěsta, Pohádka o caru Saltanovi, Pověst o neviditelném městě Kitěži, Zlatý kohoutek aj.;

symf.skladby: Šeherezáda, Španělské capriccio aj.

Modest Petrovič M u s o r g s k i j (1839-1881) - skladatel, který má největší význam z celé skupiny. Umění mu bylo, jak se sám vyjádřil, prostředkem "k besedě s lidmi o životě a pravdě". Musorgskij pro realismus evropské hudby znamená to, co pro evropskou literaturu Dostojevskij. Dramatičnost jeho hudby, výrazová síla jeho myšlenek, skutečnost viděná v neidealizovaném, nezkrasovaném stavu, řadí Musorgského ke skladatelům, kteří ovlivnili vývoj hudby.

Dílo: opery: Boris Godunov, Chovanština (dokončil Rimskij-Korsakov), písňová tvorba: cykly Dětská světnička, Písňe a tance smrti aj. orchestrální -! Obrázky z výstavy (instrumentoval M. Ravel) Noc na Lysé hoře aj.

Vedle Rinského-Korsakova a Musorgského je nejznámějším ruským skladatelem 19. stol. Petr Iljič Č a j k o v s k i j (1840-1893). Jeho dílo představuje syntézu národních snah předchozí Mocné hrdky a současného evropského pozdního romantismu. Odráží se zde protikladné nálady konce minulého století. Čajkovského hudba vyrůstá z melancholických, často až tragických poloh, které odráží tragiku životních pocitů, rozpolcenost člověka žijícího v době kulturního a společenského rozpadu společenského řádu měšťanské společnosti.

Dílo: opery - Evžen Oněgin, Piková dáma aj., balety - Labutí jezero, Šípková Růženka, Louskáček, symfonie - z šesti vyniká 4. f moll "Osudová", 5. e moll, 6. h moll "Patetická"; symfonické skladby - Slavnostní předehra 1812, Italské capriccio, koncerty - houslový D dur, klavírní b moll aj.

Česká hudba

Myšlenkové podněty romantismu se v českých zemích promítají do snah a tendencí národně obrozeneckého hnutí, s nímž se spojuje i úsilí o vytvoření původní české národní hudby.

Pod vlivem romantických představ vzniká přesvědčení, že zdrojem a "materiálem", z něhož má být vytvořena česká hudba je lidová píseň. Řada tehdejších estetických názorů (zejména Rieger a Smetanův odpůrce Pivoda) vycházela z problematické ideje Čelakovského, že každé české dílo má být nerozeznatelnou nápodobou lidové písně. Tak vzniká vedle skladeb reprezentativního konzervativního směru (skladatelé mozartovské tradice, zejména Jan Nepomuk Vitásek, Václav Jan Tomášek) řada nástrojových

transkripcí fantazií, variací na témata lidových písní)¹⁾. Lidové písně se objevují i v orchestrálních skladbách, např. předehrách A.E. Titla, F. Škroupa (předehra k Fidlovčce), nebo ve sborových skladbách např. P. Křížkovského, A. Tovačovského aj. Ukázalo se ovšem, že českou národní hudbu nelze vytvořit pasivním imitováním lidových nápěvů, že svébytně česká hudba může vzniknout na základě syntézy domácí tradice (převzetím typických rysů všech českých lidových písní) se současným vývojovým stupněm romantického hudebního "jazyka".

Zakladatelé české
národní hudby

Bedřich S m e t a n a (2.III.1824
Litomyšl - 12.V.1884 Praha).

Ve Smetanově díle vrcholí obrozenecké snahy o vytvoření české národní hudby. Jeho tvorba kodifikovala základní znaky českého hudebního myšlení a dala mu základní ideový profil: vlastenectví, lidovost, humanismus, životní optimismus. V tomto pojetí se přiblížil dalším slovanským romantikům Chopinovi a Glinkovi. Jeho zakladatelský význam spočívá v tom, že vlivy Lisztovy, Wagnerovy, Berliozovy, Chopinovy, Beethovenovy, Mozartovy dokázal spojit s českými prvky lidového folklorního projevu a rozšířit evropský hudební vývoj o českou tematiku. Hrdiny Smetanových oper jsou konkrétní lidé české vesnice (Prodaná nevěsta, Hubička), českého města (Tajemství), českého salónu (Dvě vdovy), české historie (Braniboři, Dalibor), programovou náplň jeho díla dotvářejí obrazy české přírody a českých národních pověstí a mýtů (Má vlast, Libuše). Vedle lidových písní vychází Smetana z hudebních žánrů tehdejší společnosti: polky a slavnostního pochodu.

Zakladatelský význam v oborech: opera, symfonická báseň, programní komorní hudba.

Dílo - opery: Braniboři v Čechách (typ české opery historické)
Prodaná nevěsta (typ české opery komické)(viz př.č.12.,)
Dalibor (typ české opery historické, tragické)
Libuše (pro otevření ND 1881), Dvě vdovy, Hubička (viz př.č.13.,str.36.) Tajemství, Čertova stěna, Viola (nedokonč.)
tvorba symfonická: symfonické básně Richard III, Valdštýnův tábor, Hakon Jarl; cyklus šesti symfonických básní Má vlast - Vyšehrad, Vltava (viz př.č.50.,str.47.), Šárka, Z českých luhů a hájů (viz př.č.23.,str.38.), Tábor, Blaník (viz př.č.9.,str.35);
tvorba vokální: kantáta Česká píseň pro sbor a orchestr (viz př.č.15.,str.36.); sbory: Tři jezdci, Odrodilec, Rolnická, Píseň na moři, Věno; Tři ženské sbory (Západ slunce, Má hvězda, Přiletěly vlaštovičky);

1) V mládí složil i Smetana dnes už málo provozované Variace na českou lidovou píseň Sil jsem proso, pro housle a klavír.

klavírní tvorba: Vzpomínky na Čechy ve formě polek, České tance, Na břehu mořském, Luisina polka, Vzpomínka na Plzeň, Jiřínková polka, Ze studentského života aj.

komorní tvorba: Klavírní trio g moll, Smyčcový kvartet e moll "Z mého života", Smyčcový kvartet d moll, Z domoviny, dvě duá pro housle a klavír.

Antonín Dvořák (8.IX.1841 Nelahozeves - 1.V.1904 Praha).

Byl prvním novodobým skladatelem, jehož tvorba byla známa v celém tehdejší hudebním světě. Jeho dílo představuje osobitou klasicko-romantickou syntézu. Dvořákovu hudební myšlenku je pevně zakotveno v lidové hudebnosti, projevuje se svěží melodikou, živelnou a výraznou rytmikou, jasnou harmonií a bohatým, barevným zvukem. Zvláštní kolorit jeho hudby je dán nejen inspiračními podněty hudby ostatních slovanských národů (polský mazur, ruská dumka, jihoslovanské kolo), ale i hudby černošské, kterou se inspiroval ve svém americkém údobí.

Zakladatelský význam v oborech: symfonie, komorní hudba

Dílo - symfonická tvorba: Slovanské tance (2 řady po osmi tancích (viz př.č. 14., str. 36.), Slovanské rapsódie pro orchestr, Legendy, Česká suita (části: Preludium, Polka (viz př.č. 52., str. 48.), Sousedská, Romance, Furiant), z devíti symfonií nejznámější 9. e moll "Z nového světa" (viz př.č. 57., str. 50.), symfonické básně: Vodník, Polednice, Zlatý kolovrat, Holoubek, přehry: Příroda, život a láska (V přírodě, viz př.č. 24., str. 38), Karneval, Othello), Husitská, Můj domov aj.

komorní tvorba: čtrnáct smyčcových kvartet, z nichž nejznámější F dur "Americký", klavírní tria, Houslová sonatina G dur, Serenáda pro smyčce E dur aj.

koncerty: klavírní g moll, houslový a moll, violoncellový h moll,

vokální tvorba: Moravské dvojzpěvy, Biblické písně aj.

oratorní tvorba: Stabat mater, Svatá Ludmila, Requiem aj.

opery: Jakobín, Armida, Čert a Káča, Rusalka aj.

Zdeněk Fibich (21.XII.1850 Všebořice - 15.X.1900 Praha).

Celkovým zaměřením je Fibich jediným skutečným romantikem mezi českými skladateli. Po Schumannově vzoru obohatil českou hudbu o nové polohy lyrismu, baladičnosti a tragického patosu. Pokoušel se přejímat pro českou hudbu náměty světového umění (antika, Shakespeare, Schiller, Byron).

Zakladatelský význam v oboru: scénický melodram.

Dílo - melodramy: scénický (navazuje na principy Wagnerovy operní reformy), trilogie Hippodamie (Námluvy Pelopovy, Smír Taňtalův, Smrt Hippodamie), koncertní: Štědrý den, Vodník, Věčnost, Královna Ema, Hakon;

opery: Nevěsta messinská, Bouře, Hedy, Šárka, Pád Arkuna;

symfonická tvorba: symfonie 1. F dur, 2. Es dur, 3. e moll, V podvečer, orch. selanka (část upravena J. Kubelíkem s názvem Poem), symfonické básně Záboj, Slavoj a Luděk, Toman a lesní panna aj.; přede hry Noc na Karlštejně, Komenský, kantáta Jarní romance aj.;

klavírní tvorba: Nálady, dojmy a upomínky (přes 600 skladeb).

8. HUDBA 20. STOLETÍ

Konec 19. a začátek 20. století přináší růst krize, která je charakterizována ostře se vyhrocujícími rozpory, vrcholícími ve dvacátých a čtyřicátých letech první a druhou světovou válkou. Do tohoto vývojového proudu zřetelně zasahuje vznik sovětského státu a do základu zabírající přerod a budování společnosti s novým společenským řádem.

Umění: Období je typické objevováním nových tvůrčích principů, které vychází ze stále komplikovanějšího vztahu k proměnlivým skutečnostem okolního světa. Monopol "jediného pohledu" na zobrazovanou skutečnost je nahrazován osobitým a samostatným nazíráním. Mnohostrannost měnicího se světa je zobrazována z různých hledisek např. maliřským impresionismem, kde jde o vystižení barevné bezprostřednosti atmosféry

okamžiku dojmu (zejména francouzští malíři: E. Manet, C. Monet, A. Renoir, P. Cézanne, E. Degas aj.); literárním symbolismem, v němž je zdůrazněna nekonkrétnost, tajemnost, symboličnost (Ch. Baudelaire, S. Mallarmé, P. Verlaine, A. Rimbaud aj.); expresionismem, později kubismem, futurismem zdůrazňujících vnitřní rozjitřené stavy člověka, usilujících o proniknutí "pod povrch" věcí i za cenu deformací, v nichž se slučují drastičnost s patosem, nadsázka s dramatickou zkratkou (malíři E. Munch, V. Kandinský, P. Klee, P. Picasso, G. Braque aj.). Souhrn všech těchto směrů tvoří základ novodobého umění. Umění 20. století řeší složité vztahy k zobrazované skutečnosti řadou převratných změn technologie jednotlivých umění (nejpronikavější změny zaznamenaly malířství, sochařství a hudba). Je zde zřetelná tendence (i když často současným konzumentem umění neakceptovaná) co nejagresivněji v člověku aktivizovat tvořivé schopnosti, vtáhnout člověka do "děje" uměleckého sdělení, postavit před vnímatele skutečnosti drsné současnosti, které dřívější estetika, v rámci pojetí umění jako reprezentace "kráasy", pro umělecké zobrazení nepřipouštěla.

Hudba

Výrazové prostředky romantismu jsou na konci 19. století prakticky vyčerpány.

Hledání nových prostředků se projevuje

v radikálních změnách jako proměny hudební řeči hlavně v oblasti tónových výšech a jejich vertikál (harmonie). Dochází k rozkladu tónicko-dominantních vztahů a s tím související tendencí k uvolňování melodie od těsné souvislosti s harmonií, které byly nastoleny v klasicismu.

V celém období od 17. stol. až do poloviny 19. stol. je nositelem významu, umělecké individuálnosti hudebního sdělení převážně melodie. Ostatní složky rytmus, harmonie, témbro (barva), dynamika jsou nositelé obecného, schématického, na které se nevztahují měřítka umělecké původnosti. Na konci 19. století dochází k přesunu nositele významu, kdy místo melodie nastupuje barva a s ní související složka harmonická (impresionismus), v pozdějším období i ostatní složky.

Hudební jazyk, jehož vývoj šel do konce 19. století jakoby jedním proudem, se štěpí na řadu směrů a proudů:

impresionismus - po vzoru malířství, které se snaží zobrazit prchavé dojmy z vnější skutečnosti zejména využitím různého osvětlení, kde pevná kontura tvaru je nahrazována kombinací barevných skvrn, hudba objevuje nové barevné kvality tónu vyjadřované převahou harmonické složky (využívání septimových nonových akordů, akordů sestavených z kvart, akordy nestojí vzhledem k sobě navzájem ve funkčních vztazích, každý akord má spíš funkci "barevné skvrny" atd.).

Zakladatelem a současně i dovrшитelem hudebního impresionismu je Claude Debussy (1862-1918). Další zástupci např. Maurice Ravel (1875-1937), Manuel de Falla (1876-1946). Z českých skladatelů byli impresionismem ovlivněni zvláště Vítězslav Novák a Josef Suk. expresionismus - je reprezentovaný především A. Schönbergem a jeho žáky, vyjadřuje s naturalistickou pravdivostí úzkostné stavy, tragické prožitky moderního člověka (např. Schönberg Ten, kdo přežil Varšavu, kantáta na text vyprávění člověka, který přežil válečné události ve varšavském ghetu, jeho pocity odcizení v civilizovaném světě (např. Schönberg Náměsíčný pierot písňový cyklus na slova A. Girauda). Hudba zde až do nejkrajnějších poloh vyhrocuje dramatickosti osamostatňováním disonancí, dochází k zrovnoprávnění všech dvanácti tónů oktávy (skladba může kterýmkoliv začínat i končit). Stupňování napětí rozbíjí plynulou stavbu melodické linie, začleňuje do ní převahu tzv. nezpěvných kroků (zvětšené kvarty, septimy, nony).

Představitelé: Arnold Schönberg (1847-1951), Anton Webern (1883-1945), Alban Berg (1885-1935).

Vedle této radikální větve vývoje hudby 20. století, stojí skladatelé, kteří více navazují na dědictví minulosti (eventuálně i folklór) a které dnes souhrně označujeme jako **klasiky hudby 20. století**:

Igor Stravinský (1882 - 1971) skladatel ruského původu. Jeho jazyk čerpá z dynamiky tance, gesta, pohybu.

Melodika je stavěna přistavováním uzavřených modelů a je charakterizována především výraznou rytmickou stránkou. Četnými proměnami své tvorby připomíná Pabla Picassa, stejně i vlivem, který měl na hudbu 20. století.

Dílo - balety: Pták ohnivák, Svěcení jara (vedle Schönbergova Náměsíčného pierota mezník v celkovém vývoji hudby 20. stol.) aj.

opery: Příběh vojáka, Život prostopášíka aj.

orchestrální: Ohňostroj, Žalmová symfonie aj.

Béla Bartók (1881-1945) maďarský skladatel, který rozhodující impulzy pro svou tvorbu získal poznáním folklórní tvorby (zapsal např. 3200 slovenských lidových písní, 3700 maďarských, 3500 rumunských atd.). Jeho dílo představuje syntézu všech avantgardních snah hudby 20. stol.

Dílo - opera: Hrad knížete Modrovousa, balety: Podivuhodný mandarin, Dřevěný princ, orchestrální: Koncert pro orchestr, Hudba pro smyčcové nástroje, bicí a celestu aj., smyčcová kvarteta aj.

Paul H i n d e m i t h (1895-1962) skladatel, který prošel expresionistickými vlivy. Jeho hudební jazyk se vyznačuje bezprostředností a virtuózní technikou, patří v novodobé hudbě k nejsobitějším.

Dílo - opery: Cardillac, Malíř Mathis, Harmonie světa aj.
orchestrální: Symfonické metamorfózy na téma C.M.Webera aj.
komorní: smyčcová kvarteta, aj.
klavírní: Ragtime, Ludus tonalis (moderní protějšek Bachova Temperovaného klavíru) aj.

Arthur H o n e g g e r (1892-1955) skladatel, který spolu s Prokofjevem, Martinů a Šostakovičem patří k největším skladatelům symfonie novodobé hudby. Jeho dílo vychází z tradic Bachovy a Beethovenovy hudby.

Dílo - orchestrální: Symfonie č. 2 pro smyčce a trubku, Symfonie č. 3 "Liturgická", Pacific 231, Rugby aj.; oratoria: Král David, Jana z Arcu na hranici aj.

Olivier M e s s i a e n (1908) skladatel, který studiem orientálních kultur si vytvořil originální řeč, založenou na převaze barevné a rytmické složky. Studoval přírodní zvuky (ptačí zpěv) z kterých si vytvořil materiál, se kterým pracuje. Technika jeho hudební řeči ovlivnila nejnovější avantgardní směry.

Dílo - orchestrální: symfonie "Turangalila", Exotičtí ptáci pro klavír a malý orchestr (zde je použito jako materiál stylizovaného ptačího zpěvu exotických ptáků Indie, Číny, Kanárských ostrovů, Jižní a Severní Ameriky) aj.

Sergej S. P r o k o f j e v (1891-1953) sovětský skladatel, jehož tvorba připomíná v řadě rysů Stravinského. Vyznačuje se širokým výrazovým rejstříkem, klasickou virtuózitou, rytmickým vzruchem, pevným logickým uspořádáním.

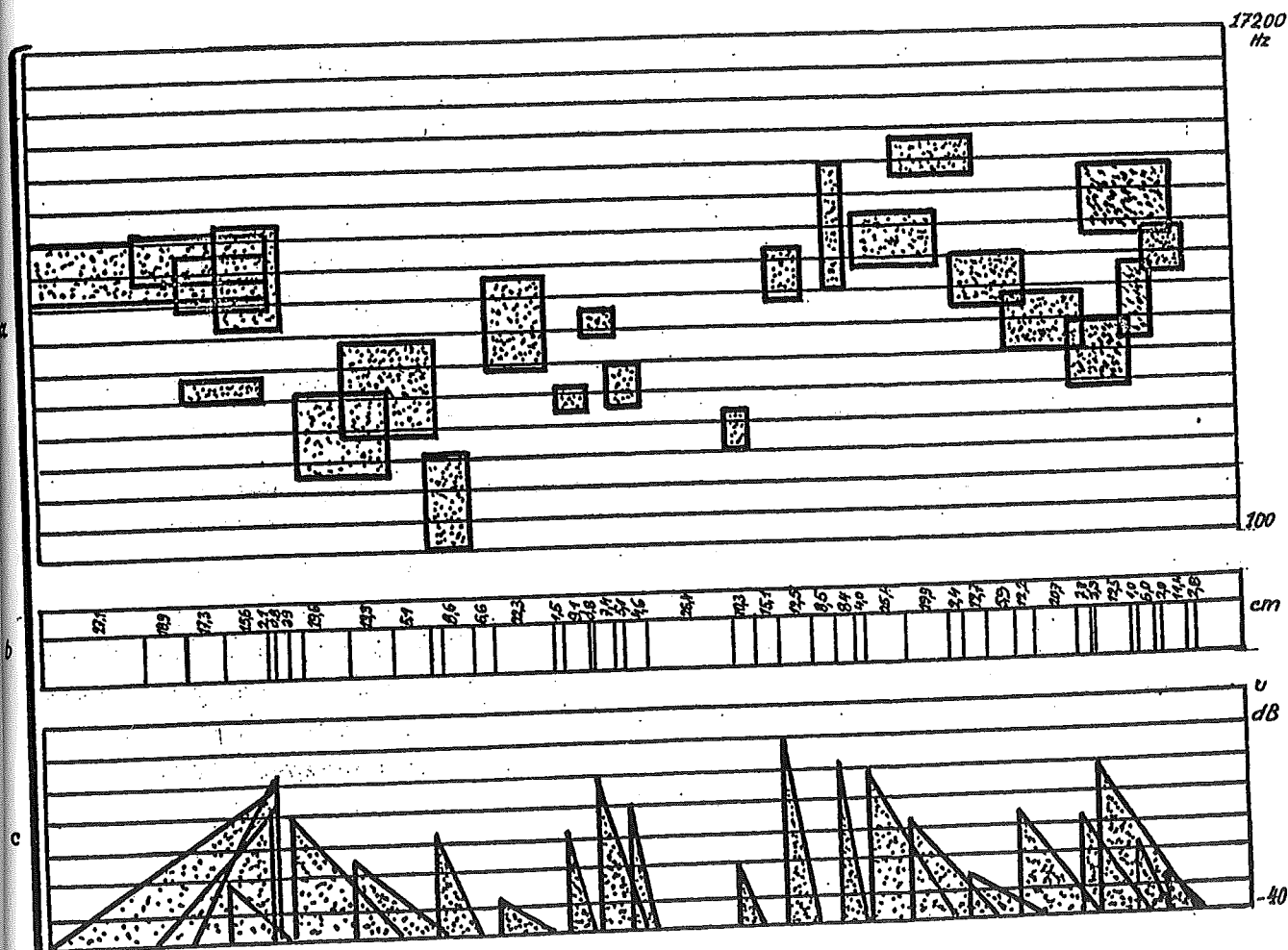
Dílo - opery: Hráč, Semjon Kotko, Vojna a mír. Příběh opravdového člověka aj.; balety: Popelka, Kamenný kvítek, Romeo a Julie aj.;
orchestrální: 1. symfonie D dur "Klasická", Pěta a vlk (průvodce orchestrem) aj.; kantáta: Alexandr Něvskij aj.

Dimitrij D. Š o e t a k o v i č - (1906 - 1975) jeden z předních tvůrců hudby 20. století. Jeho jazyk je proměnlivý (vedle tvorby vážné hudby psal i mnoho typů užitkové hudby - masové písně, hudby k filmům, operety) neobyčejně technicky vyspělý, vyrovnává se se všemi pozoruhodnými výboji novodobé hudby.

Dílo - opery: Nos, Katěrina Ismajlovna aj., hudba k filmu Maximovo mládí, Zoja, Mladá garda aj., balety: Zlatý věk aj.
orchestrální: Symfonie VII. "Leningradská", Symfonie XI "Rok 1905"

Nejnovější hudební proudy padesátých let se pokusily hledat nové způsoby hudebního vyjadřování změnami technologie práce s hudebním materiálem: elektronická hudba (která pracuje s uměle vyráběnými tóny elektrickou cestou - zdroj elektronka, základní přístroj - sinusový generátor), konkrétní hudba (elektronicky upravované naturální zdroje - např. zvuky dopadající vody, hluk ulice, sirény, ale i tradičních nástrojů).

Partitura elektronické hudby

9. ČESKÁ A SLOVENSKÁ HUDBA 20. STOLETÍ

Na tvorbu Smetanovu, Dvořákovu, Fibichovu navazuje tvorba skladatelů, kteří nastupují na konci minulého století. Přes stylovou různost jednotlivých osobností představuje tato generace zakladatelský typ české moderní hudby 20. stol. Patří sem J. B. Foerster, V. Novák, J. Suk, O. Ostrčil a dva skladatelé, kteří nejpronikavěji zasáhli do vývoje evropské hudby - L. Janáček a B. Martinů.

Josef Bohuslav Foerster (1859-1951) skladatel, jehož dílo tvoří spojovací článek mezi smetanovskou generací a českou hudbou 20. stol. Jeho tvorba prošla vlivy Dvořáka, Čajkovského, Griega i mladého Mahlera. Byl mistrem v tvorbě písňové a zejména sborové, kde široké popularity dosáhly hlavně mužské sbory na slova J. V. Sládka (Polní cestou, Velké, širé rodné lány, Oráč, Skřivánkovi, atd.).

Dílo - opery: Debora, Jessika, Eva, Nepřemožení, Srdce, Bloud
kantáty: Čtyři bohatýři, Mrtvým bratřím, Svatý Václav, Máj ad.
písně: cykly Erotikon, Láska, Pohádka o dlouhé touze, Milostné písňe na slova R. Thakura aj.
sborny: mužské - Devět mužských sborů (zde Oráč, Polní cestou, Skřivánkovi aj.), ženské - Bílá, červená, modrá (cyklus), dětské - Dětské sbory (např. Lesní studánka) aj.
orchestrální: 5 symfonií, 6 suit (např. Cyrano de Bergerac, Jičínská), 4 symfonické básně (např. Legenda o štěstí, Jaro a touha)

Vítězslav Novák (1870-1949) žák Antonína Dvořáka, který jako profesor mistrovské třídy skladebné (1909/39) vchoval celé generace našich i zahraničních skladatelů. V jeho díle se spojuje pronikavý intelekt s vášnivostí a zdravým muzikantským citěním. Obohatil svůj hudební "jazyk" inspiračními zdroji lidové písňe, zejména slovácké a slovenské. Jeho vyhraněné hudební myšlení se formovalo pod vlivem impresionismu, z něhož Novák dokázal využít harmonické a barevné bohatství výrazu. Dokázal se vyhnout jeho nebezpečí formové neurčitosti důrazem na pevnou výstavbu díla.

Dílo: klavírní - Sonata eroica, Slovácká svita, části: V kostele, Mezi dětmi, Zamilovaní, U muziky, V noci (později pro orchestr) Písně zimních nocí, Pan včety - Prolog, Hory, Moře, Les, Žena (později pro orchestr) Můj máj, Mládí
orchestrální: V Tatrách - symfonická báseň, Bouře - fantazie, Touha a vášeň. (sem patří hudební básně O věčné touze a Toman a lesní panna), Podzimní symfonie, Jihočeská svita, De Profundis, Májová symfonie, ouvertury Korsár, Godiva aj.
vokální: čtyři sborové balady s orchestrem Ranoša, Zakletá dcera, Vražedný milý, Neščasná vojna, cyklus mužských sborů Na domácí půdě (patří sem např. Kyjov, Dvanáct bílých sokolů aj.), písněvé cykly Melancholie, Údolí nového království, Melancholické písně o lásce, Erotikon aj.
opery: Zvíkovský rarášek, Karlštejn, Lucerna, Dědův odkaz, baletní pantomimy Signorina Gioventu, Nikotina.

Josef Suk (1874-1935) žák Antonína Dvořáka, houslista, člen proslulého Českého kvarteta. Těžiště jeho tvorby je v dílech symfonických a komorních. Svým bezprostředním muzikantstvím připomíná A. Dvořáka, jehož instrumentační bohatství ještě vystupňoval a individualizoval. Jeho tvorba je charakteristická svou reflexivností, intimitou, lyričností. Patří k největším zjevům české hudby, přestože se jeho dílo prozatím ještě plně neprosadilo a v širším povědomí je Suk znám především svými rannými skladbami (Píseň lásky, Smyčcová serenáda, svita k Zeyerově pohádce Radúz a Mahulena).

Dílo: orchestrální: Fantastické scherzo, symfonická báseň Praga, smuteční symfonie Asrael (inspirovaná smrtí jeho ženy Otilky, dcery Dvořákovy i smrtí Antonína Dvořáka), Pohádka léta, Zrání, Epilog, Legenda o mrtvých vítězích, pochod V nový život, svita Pohádka, Pod jabloní aj.

klavírní: Klavírní skladby (známá č. 1. Píseň lásky), cykly Jaro (zde známé V roztoužení), Letní dojmy, O matince, Životem a snem

komorní: Serenáda pro smyčce Es dur, 2. smyčcový kvartet, Meditace na svatováclavský chorál

houslové: Fantazie g moll pro housle a orchestr, Čtyři skladby pro housle a klavír

vokální: Deset zpěvů pro ženský sbor, Čtyři zpěvy pro mužský sbor (zde např. Varaždínský bán) aj.

Otakar O s t r ě i l (1870-1935) žák Z. Fibicha, jako dirigent se stal tvůrcem významné epochy Národního divadla, kdy zde prosadil provozování cyklů oper našich i zahraničních skladatelů ve vynikajícím provedení. Jako skladatel patřil k tvůrcům, kteří se ve své tvorbě nejvíce vzdálili od romantismu. V některých rysech se dokonce přibližuje představitelům druhé vídeňské školy, hlavně Albanu Bergovi.

Dílo: opery - Poupě, Honzovo království, Legenda z Erinu
orchestrální - Suita c moll, Impromti, Symfonieta, Křížová cesta (orchestrální variace) aj.
melodramy - Balada o mrtvém ševci a mladé tanečnici, Balada česká aj.

Leoš J a n á ě k (1854-1928). Jeho soudobá "hudební řeč", stylově originální, se odchyluje od estetických ideálů zakladatelů české národní hudby svým neromantickým pojetím realismu. Základní složkou jeho výrazu je vášnivá lyrická poloha s vypjatými dramatickými gradacemi a uklidňujícími, retardovanými plochami. Jeho charakteristická vokální melodika (i v instrumentálních dílech) je založena na intonaci lidské řeči - nápěvcích. Nápěvek mluvy je podle Janáčka "výrazem celkového stavu organismu a všech fází činnosti duševní, jež z něho vyplývají". Sugestivní naléhavost jeho hudby spočívá právě v opakování krátkých modelů - nápěvků, které jsou řazeny bez přechodů do větších ploch na principu ostrých kontrastů.

Dílo: opery - Počátek románu, Osud, Její pastorkyňa (G. Preissová), Výlety páně Broučkovy (Sv. Čech), Káča Kabanová (N. Ostrovskij), Příhody lišky Bystroušky (R. Těsnohlídek), Věc Makropulos (K. Čapek), Z mrtvého domu (F.M. Dostojevskij) aj.

sborová tvorba - (na básně Bezručovy) mužské sbory Kantor Halfar, Maryčka Magdonova, 70 000, Potulný šílenec (Thákur), Česká legie, Naše vlajka, ženské sbory Vlčí stopa, Hračanské píseňky aj.

kantáta - Na Soláni čarták, Věčné evangelium, Glagolská mše aj.

orchestrální - Lašské tance, symfonické básně Šumařovo dítě, Balada blanická, rapsodie Taras Bulba, Symfonieta aj.

komorní - I. smyčcový kvartet z podnětu L. N. Tolstého Kreutzerovy sonáty, II. smyčcový kvartet Listy důvěrné, dechový sextet Mládí, Zápisník zmizelého (pro tenor, alt, tři ženské hlasy a klavír) aj.
klavírní tvorba: Po zarostlém chodníčku, V mlhách, Sonáta 1.X.1905 aj.

Bohuslav Martinů (1890-1959) stal se jedním z nejznámějších světových skladatelů. Jeho tvorba představuje důsledně protiromantický směr ve vývoji hudby 20. stol. Na jeho tvorbu měl vliv styl a skladatelská technika I. Stravinského i experimentální výboje pařížské Šestky^{x)}, stejně jako studium klasické a předklasické hudby, nebo studium českého a slovenského folklóru. Martinů ve svém složitém vývoji prošel etapou důsledného konstruktivismu, jazzovou epizodou, virtuózním neoklasicismem. Dospěl až k osobitému výrazu, ve kterém se spojují nejvýznamnější podněty soudobé světové tvorby s českou tradicí.

Dílo: orchestrální tvorba - Halftime (Poločas), La Bagarre (Vřava), Jazzová suita, Dvojkonzert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány (patří k nejlepším dílům tohoto žánru ve 20. stol.), šest symfonií, Fresky Pierra della Francesca, Paraboly, Plní mě, Památník Lidicím aj.

koncerty - 4 klavírní koncerty, houslový koncert, 2 koncerty pro violoncello, koncert pro cembalo aj.

vokální tvorba - Písníčky na jednu stránku, Písníčky na dvě stránky, Nový špalíček aj.

kantáta - Kytice na lidové texty, Gilgameš, Proroctví Izaiášovo, Otvírání studánek, Mikeš z hor, Legenda z dýmu bramborové nati, Románcé z pampelišek.

opery - Hry o Marii, Julietta, Mirandolina, Řecké pašije, Ariadna, Veselohra na mostě aj.

Tato generace určovala tvářnost české hudby od devadesátých let minulého století až do období mezi dvěma světovými válkami a v některých případech (zejména Novák, Martinů) i později. Díla těchto skladatelů i při

stylové rozmanitosti jsou charakteristická celou řadou společných rysů: povětšinou vychází nebo se opírají o inspirační zdroje českého, moravského, nebo slovenského folklóru; každý ze skladatelů při vši autonomitě svého díla vychází z tradic české národní hudby, nebo na tyto tradice reaguje; všichni skladatelé se vyrovnávají s podněty, které přináší soudobá evropská hudba, asimilují prvky vyjadřovacích způsobů jejího "jazyka" (zejména R. Strausse, G. Mahlera, C. Debussyho, M.P. Musorgského aj.).

Další generace, která představuje převážně žáky těchto skladatelů (hlavně V. Nováka) nastoupila po první světové válce 1914-18. Ze starších skladatelů jsou to především Emil Axman (1887-1949), Otakar Jeremiáš (1892-1962), Rudolf Karel (1880-1945), Jaroslav Křička (1892-1969), autor rozsáhlého díla kde význačné místo zaujímá tvorba pro děti, např. dětská opera Ogaři, písně.

x) patřili sem např. A. Honegger, D. Milhaud, F. Poulenc aj.

Z mladších se výrazně prosadili Pavel Bořkovec (1894-1972), - balet Krysař, opery Satyr, Paleček aj., a zejména Alois Hába.

Alois Hába (1893-1973), zaujímá ve vývoji české i evropské hudby zvláštní postavení tím, že teoreticky vypracoval a prakticky dokázal využít ve svých dílech menší intervaly než půltóny - čtvrttóny a šestinotóny. V Evropě tehdy byla řada teoretiků i sklada- telů, kteří se pokoušeli tyto systémy uvést do teoretické a hlavně umělecké praxe, ale jediný Hába dokázal zužitkovat a využít tyto nové systémy jako originální výrazový prostředek ve svých dílech. Tento zá- sadní odklon od dosavadní techniky vycházel u Háby z intonační praxe lidových zpěváků (jihovýchodní Moravy), u kterých se objevují čtvrttóny jako vědomé odchylky od běžných půltónových vztahů. V souvislosti s no- vým způsobem kompoziční práce bylo nutno vytvořit i nové nástroje, např. čtvrttónový klavír, klarinet, trubku atd. Z Hábova rozsáhlého díla (např. symfonická fantázie Cesta života a opera Nová země vytvořených v půltó- novém systému, 13 kvartetů, houslového koncertu aj.), vyniká čtvrttónová opera Matka, která po Mnichovské premiéře v r. 1931 byla provedena v Praze v r. 1947 a 1966.

A. Hába: Ukolébavka z čtvrttónové opery Matka

Moderato
p

Ha - li, ha - li ha - lu - čký, můj To - ne - čku ma - lu - čký, ku - kuš!
Ha - li, ha - li ha - lu - čký, můj To - ne - čku
ma - lu - čký, ku - kuš! Ha - - - - - li,
ha - - - - - li ha - - - - - lu - čký,
můj To - ne - čku ma - lu - čký, ku - kuš!
ku - kuš, ku - kuš, ku - kuš!

Nástup další generační vrstvy charakterizuje inspirace dramatického dění doby, které představovala druhá světová válka, okupace a převratná léta poválečná. Patří sem např. Václav Dobiáš (1909-1978), Jan Seidel (1908), Jan Pauer (1919), Radim Drejsl (1923-1953).

V tradici vysoce angažované tvorby, která dílům zaručuje širokou společenskou publicitu, pokračují mladší skladatelé např. Oldřich Flosman (1925), Josef Ceremuga (1930), Václav Felix (1928), Jan Boháč (1929), Ot. Kvěch (1950) aj.

Vedle nich se objevuje řada skladatelů, kteří ve svých dílech se snaží výpovědi k současnosti zařadit do kontextu vyjadřovacích prostředků nejnovějších hudebních směrů evropské hudební avantgardy.

Jsou to např. Vladimír Sommer (1921), Petr Eben (1928), autor převážně vokálních děl (včetně dětských písní), oratoria *Apologia Sokratus*, *Pragensia*, kantáty *Pocta Karlu IV.* aj., Otmar Mácha (1922), Ilja Hurník (1922), autor četných sborů smíšených, dětských, písní pro děti, kantáty *Maryka*, instrumentálních děl, oper *Dáma a lupiči*, *Mudrci a bloudi*, *Diogenes*, *Rybáři v síti* aj., mimo jiné i vtipný popularizátor hudby (např. komplet desek *Umění poslouchat hudbu*), autor povídek s hudebními náměty např. *Trubači z Jericha*, *Kapitolské husy*, *Muzikální Sherlock* aj., Miroslav Kabeláč (1908-1979), Jan Rychlík (1916-1964); Jan Kapr (1914), Ivan Řezáč (1924-1977), L. Fišer (1935), Jan Klusák (1934), M. Kopelent (1932), Zb. Vostřák (1920) aj.

Od dob Janáčkových se vedle Prahy stává významným centrem hudebního života a tvorby Brno. Starší generace skladatelů patří ještě k žákům Janáčkovým, např. Jan Kunc (1903-1976), Vilém Petrželka (1889-1967), Osvald Chlubna (1893-1971). Z ostatních jsou to především Zdeněk Blažek (1905) autor sborových skladeb, oper *Vrchovina*, *RUR* aj., Frant. Suchý (1902-1977), Theodor Schaefer (1904-1969) aj.

Nově nastupující generační vrstva skladatelů přináší osobité a vyhrané přetváření podnětů tzv. *Nové hudby*, se snahou prosadit nové a originální výrazové možnosti hudebního "jazyka" proti setrvačnosti a rutině, která ovládá český skladatelský průměr. Patří sem např. M. Ištvan (1928) - komorní oratoria *Já, Jákob, Kráska a zvíře*, *Hard blues*, aj.

3 Archi

mf

4

mf

3

mf

mf

M. Ištvan: Kráska a zvíře

J. Berg (1927-1971) - komorní opera Doktor Faust, Miloš Štědroň (1942) opera Chameleon, pět villanel, Jiří Barta (1935) - Concerto da camera pro klavír a smyčce, Leoš Faltus (1937) - opery Pan Th., Orfeo, tři symfonie, Alois Piňos-Simandl (1925) - koncert pro varhany, Arnošt Parsch (1936), Michal Košut (1953) - orchestrální Jan Santini Eichel aj. Dále např. Evžen Zámečník (1939) - opera Ferda Mravenec, Pavel Blatný (1931), Petr Fiala (1943) aj.

L. Faltus: Nenie pro dva klaviry

The image shows a musical score for two pianos, Klavír I. and Klavír II., by Leoš Faltus. The score is divided into three sections, each marked with a 25-inch duration. Klavír I. plays a melody in the right hand, marked *poco agitato* and *pp*. Klavír II. plays a melody in the right hand, marked *tranquillo* and *Sua*, and a melody in the left hand, marked *poco agitato* and *pp*.

Slovenská hudba - První profesionálně školení skladatelé nastupují na Slovensku až začátkem 20. stol. Patří mezi ně M. Moyzes, V. Figuš-Bystrý, M. Schneider-Trnavský a F. Kafenda. Zakladatelem epochy slovenského hudebního umění je E. Suchoň.

Eugen S u c h o ň (1908) žák F. Kafendy a V. Nováka. Suchoňova hudební řeč vychází ze slovenské lidové písně, v dramatické tvorbě se opírá o Janáčka i o Bartůka. Je tvůrcem první slovenské národní opery.

Dílo: opery Krútňava, Svätopluk, kantáta - Žalm země podkarpatské, orchestrální - Metamorfózy (symf. suita pro orchestr), Symfonieta rustica, Symfonická fantasie na jméno BACH aj.

Ján C i k k e r (1911) žák V. Nováka. Skladatel, který hlavně svou operní tvorbou patří k zakladatelským osobnostem slovenské hudby.

Dílo: opery - Juro Jánošík, Beg Bajazid, Vzkříšení, Hra o lásce a smrti aj.

Další slovenští skladatelé: A. Očenáš (1911), D. Kardoš (1914), O. Ferenczy (1921), I. Zeljenka (1932) aj.

Hudební život - Vrcholnými operními scénami jsou Opera Národního divadla v Praze, Janáčkova opera v Brně, Operá Slovenského národního divadla v Bratislavě.

Vedle těchto scén existují operní scény v Českých Budějovicích, Plzni, Liberci, Ústí nad Labem, Ostravě, Olomouci, Opavě, Košicích aj.

Mezi nejlepší orchestry ČSSR patří Česká filharmonie (těleso, které je řazeno k nejlepším světovým orchestrům), Brněnská filharmonie, Slovenská filharmonia, Orchester (film) Opera (Kconcert) v Praze, Orchester Československého rozhlasu v Praze, Janáčkova filharmonie Ostrava aj.

Úroveň českého reprodukcího umění reprezentují komorní soubory:

Pražský komorní orchestr, Komorní orchestr Bohuslava Martinů Brno,

Slovenský komorný orchestr, kvarteta: Smetanovo, Janáčkovo, Vlachovo,

Kvarteto hlavního města Prahy, Talichovo atd.

Už v minulosti byli čeští interpreti známi po celém hudebním světě. K nejproslulejším patřili houslisté F. Ondříček, J. Kubelík, později V. Příhoda, zpěváci E. Destiniová, K. Burian, klavíristé S. Heřman, R. Firkušný. Dnes patří k předním světovým interpretům např. zpěváci G. Beňáčková-Čápková, Peter Dvorský, klavíristé I. Moravec, F. Rauch, J. Panenka, houslisté J. Suk, V. Snítal, violoncellista J. Chuchro. Důležitým rysem českého hudebního života je eř každoročně pořádaných hudebních festivalů např. Pražské jaro, Janáčkův mezinárodní hudební festival Brno, Bratislavské hudobné slavnosti, Festival sborového umění v Jihlavě, Janáčkova Ostrava aj.